

САГА ОЛ

№ 44 (12023) • Сэттинньи 7 күнэ, 2025 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Тыа хаһаайыстыбата
Улууспут буйунатыгар/2

Дьыллар уонна дьоннор
Саха историятын, фольклорун
хомуйааччы, чинчийээччи/4

Интервью

Саха сериалларын ааптара —
Октябрина Шестакова/5

Ил Түмэн бэрэссэдээтэлэ Алексей Еремеев Чурапчыга үлэлээтэ

Улууска — бу күннэргэ. Ил Түмэн Судаарыстыбаннай Мунньабын Бэрэссэдээтэлэ Алексей Ильич Еремеев Мэнгэ Хангаласка, Аммаба сылдьан баран, салгыы Чурапчыга кэлэн төгүрүк остуолу тэрийдэ/3

Мунньах кыттылаахтара. //СЭМЭН ЖЕНДРИНСКОЙ ХААРТЫСКАБА ТҮНЭРИИТЭ.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Сэттинньи
7 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Сэттинньи
8 күнэ
СУБУОТА

Сэттинньи
9 күнэ
БАСКЫҤААННА

Сэттинньи
10 күнэ
БЭНИДИЭННЬИК

Сэттинньи
11 күнэ
ОПТУОРУНЬУК

Сэттинньи
12 күнэ
СЭРЭДЭ

Сэттинньи
13 күнэ
ЧЭППИЭР

-20° -29°

-17° -21°

-17° -22°

-21° -27°

-23° -27°

-22° -29°

-26° -29°

ТЭТТИК

Көмө аахсыа тэрилиннэ

Сэттинньи 7 күнүгэр «Айылгы» НАДЬ-гэр «СВОих не бросаем» диэн анал байыаннай дьайыыга сылдьар байыастарбытыгар анаммыт Көмө аахсыа ыытылынна. Улуус бары нэһиликтэриттэн дьахталлар түмсүүлэрэ, тэрилтэлэрэ ас-үөл дьаарбанкатын тэрийдилэр. Өрөспүүбүлүкэтээҥи «Норуот фрона» Болугур, Соловьев, Хайахсыт нэһиликтэрин холбоһуктаах кэнсиэрэ буолла. Манна Мырылатааҕы «Тускулаана» үгүс бөлөҕө, Хайахсыттан ырыаһыт Владислав Поисеев, Мындабаайыттан «Быара Суохтар» норуот тыйаатыра уо.да.а.кытыннылар. Тэрээһинтэн киирбит үп анал байыаннай дьайыыга сылдьар биир дойдулаахтарбытыгар ытыллар.

“Аартык” автосервис ситиһиилээхтик үлэлиир

Былырын баччаларга Чурапчы нэһилиэгэр социальной хантыраак көмөтүнэн «Аартык» диэн саҥа автосервис аһыллан, ситиһиилээхтик үлэлиир.

Күн бүгүн сервис өнгөтүнэн элбэх килийиэн туһанар, онгорор өнгөтүн көрүгэ үксээн иһэр. Быйыл сайын хаһаайын Станислав Барашков эмиз социальной хантыраакка кыттан, үбүлээһин көрүлүн, Чурапчыга бастакынан «сход-развал» өнгөтүн онгорор буолла. Онон үгүс суоппар биир кыһалҕалара быһаарыллар кыахтанна.

Манньык көмө бырагыраамалар баар буолан, эдэр ыаллар, ыччаттар себүлүүр дьыалаларын олоххо киллэрэн, дьобус биисинэһи сайыннараллар. Ону биир бастыҥ үлэлээх «Аартык» автосервис дьонун холобуругар көрөбүт.

“Айылгы” XV-с сезона хартыына уонна симэх быыстапкатыттан саҕаланна

“Айылгы” НАДЬ-тэ кэтэһиилээх уон бэһис сезонун үөрүүлээх аһыллыта буолла. Итинтэн сиэттэрэн, култуура эйгэтигэр биллэриллибит Мунхалов сылынан, элбэҥи эрэннэрэр Антонина Шадрина хартыыналарын уонна СӨ, Арассыыйа худуһунньуктарын Сойууһун чилиэнэ Наталья Намыын симэхтэрин быыстапкатын үөрүүлээх түгэнтэ астылар. Быйыл 5 улахан худуһунньук быыстапка тэрилиннэ.

“Антонина Шадрина өссө устудьуоннуур сылларыттан араас таһымнаах куонкурустарга кыттар. Ол курдук, 2008 сыллаахха Санкт-Петербург куоракка «Уобарас уонна форма» диэн эдэр ювелирдар уонна дизайнердар норуоттар икки ардыларынааҕы күөн күрэстэрин кыайылаабынан, эмиз ити сыл үөрэнэр кыһатын “Куорат” диэн уусуран тизмэлээх быыстапкатыгар кыттан биһирэммитэ. Онон быыстапкаларга кытта үөрүйэх худуһунньук олус үрдүк таһымнаах үлэлэри көрдөрөн, дьон эдэр педагог ураты ис хоһоонноох айымньыларын сэргии ылыннылар”, — диэн Чурапчы улуунун култуураба управлениетын начаалынньыга Петр Егорович Гуляев санаатын үллэһиннэ. Быыстапка биир ый устата туруоҕа.

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Оҕолор дьоҕурдарын сайыннарыыга туһуланар

Дойду Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин көбүлээбит «Дьиз кэргэн» национальной бырайыагын чэрчитинэн өрөспүүбүлүкэҕэ искусство 7 оскуолатын муусука саҥа тэрилинэн, оборудованиенан, литературанан хааччыйдылар. Бу сыалга 27 мөл. солк. үп көрүлүбүт, ол иһигэр 24,5 мөл. солк. федеральной бүддьүөттэн. «Удачнайга, Ленскэйгэ, Белаи Гораҕа, Тиксийгэ, Булгунньахтаахха, Чурапчыга уонна Борогонго Оҕо искусствотын оскуолалара аныгы тэрили туттулар. Бу барыта оҕолор талааннарын сайыннаралларыгар көмөлөһүөҕэ, дьарыктаналларыгар үчүгэй усулуобуйа тэриллэр», - диэн иһитиннэрдэ өрөспүүбүлүкэ баһылыга.

Университет уонна үөрэхтээһин сайдыытыгар сүрүн хайысхалары дьүүллэстилэр

Ил Дархан Максим Аммосов аатынан Хотугулуу-Илиҥҥи федеральной университет ректора Анатолий Николаевтыын университет уонна үөрэхтээһин сайдыытыгар сүрүн хайысхалары дьүүллэстилэр. Быйыл үөрэххэ ылыы хампаанньатын түмүктэрин, «Приоритет 2030» бырагырааманы олоххо киллэри уонна Дьокуускайга ытыллар бигэ туруктаах сайдыыга Хотугу пуорумҥа бэлэмнэнии боппуруостарын көрдүлэр. Итиэннэ үрдүк үөрэхтээһин биир кэлим таһымын киллэриигэ тохтоотулар. Университет исписэлиистэри бэлэмнээһингэ үлэни биэрээччилэри кытары хардарыта ситимнээхтик үлэлиир. Эһиилгиттэн үөрэх саҥа ыстандаартара олоххо киллэриллэн барыахтара. Ону таһынан көрсүһүгэ байыаннай дьайыы кыттыылаахтарын уонна кинилэр дьиз кэргэттэрин өйөөһүн боппуруостарын ырыттылар. Университетка байыаннай дьайыы кыттыылаахтарын 530-ча оҕото үөрэнэр. Быйыл байыаннай дьайыы 24 кыттыылааҕа, ол иһигэр «Хорсун быһыы» уордьян үс кавалера устудьуон буолла. Байыаннай дьайыы кыттыылаахтарын оҕолоруттан уонна чугас дьонуттан 222 киһи быйыл араас хайысхаҕа үөрэнэ киирбит.

Өлүөнэ өрүһү туоруур муостаны тутууга 4,7 млрд солкуобай үбү бигэргэттилэр

Ил Дархан дойду Бырабытталыстыбатын Бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Марат Хуснуллин салайар эргэийиэннэри сайыннарыы хамыыһыатын ыстаабын президиумун мунньаҕын түмүктэрин иһитиннэрдэ. Манна казначейскай инфраструктура кирэдьиитин бырагырааматын чэрчитинэн, Саха сиригэр икки бырайыагын өйөөтүлэр. Өлүөнэ өрүһү туоруур муоста тутууга 4,7 млрд солкуобай үбү бигэргэттилэр. Муоста «Олох инфраструктурата» национальной бырайыакка киирэн, өрөспүүбүлүкэ уонна бүтүн дойду тырааныспарын инфраструктуратын сайыннарыыга сүрүн эбийиэгинэн буолар. Иккис бырайыагынан Дьокуускай «Спортивный» төлбөттигэр хомунаальнай инфраструктура ситимэ буолар. Манна 5,3 млрд солкуобай үбүлээһин көрүлүбүт. Бырайыак 329 тыһ. кв. миэтэрэ иэннээх элбэх кыбартыыраалаах 46 дьизини тутууга уонна 160 хаарбах дьизини көһөрүүгэ кыаҕы биэрэр. Бу икки бырайыак Саха сиригэр агломерациятын сайыннарыы маастар-былааныгар киирэллэрин аһынна.

«Сыыппара алмааһа» IV-с федеральной форумҥа бэлэмнэнэр мунньах буолла

Мунньахха Ил Дархан туһааннаах биедэмэстибэлэргэ сороктары туруорда. Тэрээһин сэтінньи 27-29 күннэригэр Дьокуускайга ытыллыаҕа. Айсен Николаев форум сыыппара инфраструктурата уонна сервисэрэ сайдыыларыгар туһуламмыт быһаарынылары дьүүллэһэргэ тоҕоостоох быһааһаа буоларын бэлиэтээтэ. Быйыл сүрүн болбомтону Уһук Илин уонна Арктика сайдыыларыгар аһаҕастык технологияларга ууруллар. Олор истэригэр - аныгы коммуникациялар уонна сибээс, дата-кииннэр, пилота суох тиктир, судаарыстыба сыыппаратын биир кэлим архитектура, эдэр исписэлиистэр көбүлээһиннэрэ. Былырынҥы форумҥа дойду 70 регионуттан уонна тас дойдулартан 3600 киһи кыттыбыта.

СӨ Ил Дарханын уонна
Бырабытталыстыбатын пресс-сулууспата.

Улууспут буйунатыгар

Тыа хаһаайыстыбата. Билигин – идэһэ кэмэ. Улуустааҕы киин буйунаҕа үлэ-хамнас үгэнэ.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Улуус киинин арҕаа уһугар, айылҕа бэйэтэ маанылаан айбыт хатын чараннаах тумус тыа кэтэҕэр, балачча киэн ырааһыаҕа алтынньы 6 күнүгэр үлэ таҥаһын таҥныбыт балай да үгүс киһи муһунна. Эр дьон уонна дьахталлар тус-туһунан тобуруйбуттар, сэхэн-сэппэн, күлүү-салыы ырааппыт.

Ол быһыыгар, оройуоннааҕы бэтэринээрдэр, бэйэлэрэ туспа сорохтотуу дьон быһыытынан, атын сиргэ, сорох олохтор, сорох турар, кэпсэтэр тиэмэлэрэ да, быһаарсар боппуруостара да олох туспа. Кинилэри сэргэ кырдыаҕастар уонна эдэрдэр тус-туһунан төбүрөөннээн туран тугу эрэ мөккүһэллэрин, быһаарсалларын эмиэ көрүүххэ сөп. Бу -- улуустааҕы эт-үүт кэмбинээтин сүөһүнү астыыр механизированнай пууна. Кыһынҥы хонукка үктэнэн, халлааммыт арыый да тымныһан, атыыга туттарыллыахтаах сүөһүлэри бу икки күнгэ туһааннаах график быһыытынан, киин буйунаҕа аҕалыахтаахтар.

Ол икки ардыгар чааһынайдар туттарар сүөһүлэрин аҕалан хаайталаатылар. Хайдах быһылаахтык уонна хастыыга туталарын хардары-таары ыйыталаһаллар, сорохтор туттааччыны (приемщигы) көрдүү, төттөрү-таары аалыннаһаллар. Быйыл өр кэмгэ дьогдьоот күннэр турбуттарын, хаар билигин да чарааһын, сорохтор халлаан өссө да уһунук сылаас туруоһун, сорохтор сотору тымныылар түһүөхтээхтэрин, таах туруоһааҕар ырытталлар. Итиннээх уһунук тымныыбатаһына, хаһаайыстыбалар өлүөхтээх сүөһүнү киллэрбэккэ, график кэһиллэриттэн дьиксинэллэрин биллэрэр дьон эмиэ бааллар.

Биһиги приемщик Семен Евграфовы көрсөн кэпсэтэбит.

“Быйыл сүөһү аҕыйах. Былаан быһыытынан 300-чэкэ дьон этэ даҕаны, 200-һү кыайбата”, - диэтэ Семен Григорьевич. “График оһоһуллубута. Бэһэһэ 39-һү астаабыппыт, оттон бүгүн 30-ча киириэхтээх. Улуус нэһиликтэриттэн барыларыттан сыр-мыр хомуйталаатыбыт. Халлааммыт даҕаны соччо тымныһа илик, барыта кутталлаах. Бүгүн Чурапчы, Мугудай, Болугур нэһиликтэриттэн, итиэннэ Амма улуһуттан сүөһүлэрин аҕалаллар. Сүөһүнү өлөрүүгэ киһи элбэҕэ үчүгэй, оттон бүгүн бэйэбит үлэһиттэрибит 30-ча киһи баар уонна 5 тиэхиньикэ сүүрэр. Билигин кэтэһэ таарыйа, ити чааһынайдартан киирбит сүөһүлэри өлөртөрө турарга быһаардыбыт”.

Пуун механизмнара, оборудованиелара тигинии-таҕыны түстүлэр. Анал аанынан буйунаҕа сүөһүнү үүрэн киллэрэн эрэр саҥа иһиллэр. Сотору буолаат, идэһэни астыыр былаһаакка бункерын аана аһыллан, тимир тимиргэ аалылар тыаһа, бункерга сүөһү киирбит тыаһа иһиллэр. Ити кэмгэ бункер үөһэ былаһааккатыгар Степан Константинов баар буолар уонна бэйэтэ ааттырынан, илиитигэр иннэни ылар. Онтукатын даҕаны, үнүүтэ маарынныыр, былаһаах балай да уһун тимир. Кини онтукатынан сүөһү сүннүн таарыйарга дылы ғынар да, ураа муостаах барахсан охтон, бункер тимир истиэнэлэрин аҕыйахтык тэбиэлээмэхтээн хаалар. Ону эр бэртэрэ икки кэлин атаһыттан сыабынан эрийэ баттаат, торуоһунан өрө ыйаан таһаараллар уонна тутта хаанын сүүрдэллэр, төбөтүн араараллар. Ол кэнниттэн үрдүк стеллажка турар уолаттар кэлин атахтарын сүлүтэли охсон, күрүчүөгүнэн

ингирдэриттэн иилээт, икки атахтарыттан холбуу ылбыт сыабы араараллар уонна сүөһүлэрин салгы аһараллар, аны ону аллараа соҕус стеллажка турар сүлээччилэр хоннохторун, быттыктарын аныларын, таманын сүлэллэр, ол кэнниттэн тириитэ анал тиэхиньикэнэн саралыы тардыллан, иһи хосточчуга тийэ аһа турар. Остуолга түспүт иһи дьахтар итии уунан сууһа, араартыы охсон, тус-түспэ иһиттэргэ утааран иһэллэр. Итинник ньыманан өрөтөр ғымакка, уонча сүөһүнү астыы оустулар.

Инженер-мэхээнник Вячеслав Осиповы көрсөн сүөһүнү астыыр механизированнай пуун тиэхиньикэлэрэ, оборудованиелара хайдах үлэлииллэрин, төһө кыамталааһын ыйыталаһабыт.

“Үлэлиир толору кыахтаахтар, бүгүн идэһэ сүөһү уонна үлэһит илии аҕыйах буолан, бу боруобаҕа эрэ үлэлэтэн көрдүбүт. Дьининэн, күнгэ 100 сүөһүнү көңүл астыыр кыахтаахпыт, кыра сүөһү буоллаһына, сүүстэн таһаарыахха да сөп. Бу механизмнарбыт энкилэ суох үлэлээһиннэригэр сүрүн оруолу слесарбыт ылар. Уу-хаар, ол сылытыллыытын боппуруостарынан дьарыктанар, хачыгаардар үлэлэрин сүрүннүүр. Бүгүн эт-үүт кэмбинээтин үлэһиттэрэ – исписэлиистэр, хонтуора уонна үүт сыаҕын үлэһиттэрэ кэллилэр”.

Эт-үүт кэмбинээтэ бастакы категориялаах сүөһү этин киилэтин 620 солкуобайга (итиннэ иһэ-үөһэ киирсэр) тутар. Астанан тонмутун кэнниттэн ыйаһынҥа ыйаан, сыанатыгар таһаараллар.

Ити курдук, эт-үүт улуустааҕы кэмбинээтин киин буйунатыгар сүөһүнү өлөрүү саҕаланан түмүктэннэ.

Ааптар хаартыскаҕа түһэриитэ.

Ил Түмэн бэрэссэдээтэлэ Алексей Еремеев Чурапчыга үлэлээтэ

Улууска — бу күннэргэ. Ил Түмэн Судаарыстыбаннай Мунньабын Бэрэссэдээтэлэ Алексей Ильич Еремеев Мэнгэ Хангаласка, Аммаба сүлдүн баран, салгыы Чурапчыга кэлэн төгүрүк остуолу тэрийдэ/3

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Санатан эттэххэ, алтынны 27 күнүгэр Ил Түмэнгэ 33-с федеральной сокуон иитинэн өрөспүүбүлүкэбэ олохтоох бэйэни салайыны сокуонун барылын киллэрбиттэрэ.

Ол инниттэн, күн бүгүнгэ диэри даҕаны, дьон-сэргэ санаатын бутуйар, олоҕо суох куолулааһын аһара элбээбитинэн, Алексей Еремеев саха кинитин сизиринэн, дьону-сэргэни көрсөн, ирэ-хоро кэпсэтэн, ырытыһан, мунньабы дириг ис хоһоонноохтук, дьону мунаардыбат гына хорутуулаахтык ыытта.

Кинини сэргэ төгүрүк остуолга уопастыбаннай-сүбэлиир сэбиэт чилиэнэ, конституционной суут судьуйата Макаров Яковлев, Чурапчы улуунун баһылыга Степан Саргыдаев, Чурапчы улуунун дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешников, Ил Түмэн дьокутааттара Павел Пинигин, Дмитрий Поисеев кытыннылар.

Улуус бары нэһилиэтин баһылыктарыгар, дьокутааттарыгар, уопастыбаннаска анаан олохтоох бэйэни салайыны сокуонугар кириэр уларыылар суолталарын, былаас араас таһымнаах боломуочуйаларын наардааһын туһунан сиһилии быһаардылар, дьон-сэргэ этиитин, санаатын болҕойон иһитилэр, туһааннаах ыйытыктарга толору хоруйдаатылар. Боломуочуйа өттүгэр олохтоох бэйэни салайыны икки таһымнаах хааларын, үөрэҕири ситимэ улуустарга оннунан хаалыахтааһын өссө төгүл тоһо-болоон бэлиэтээтилэр. Араас оруна суох куолулааһыннары истибэккэ, биэр санаалаах буоларга ынҕырдылар.

“Бу сокуон ылыныллыахтааҕа эрдэттэн биллэр этэ. 2021 сүл, ахсынны 25 күнүгэр, үлэли олордохпутуна, сурук уонна сокуон барыла тигинээн кэлбит: “Убаастабыллаах Алексей Ильич, Саха сирин позициятын билиһиннэр”, — диэн. Аны болдьоҕо тохсунньу 14 күнүгэр диэри этэ. Ол кэнниттэн 2022 сүлүлээххэ анал байыаннай дьайыы саҕаланан, 2024 сүлүгэ диэри тохтоон хаалбыта. Онтон быйыл саас, сокуон иккис барылын ылынар туһунан информация кэлбитэ, улахан мунньахтары тэрийбиттэрэ. Үс субъекты талбыттарыттан биэрэ — Саха сирэ. Биһиги бэйэбит позициябытын ыһыктыбакка, тигиһэр диэри тутан олорубуппут. Ол кэнниттэн элбэх кэпсэтиһиилэр кэннилэриттэн,

туруорсар субъектар бэйэлэрин истэригэр онугу сөптөөбүнэн ааҕынар буоллахтарына, икки мэндимэннээх систиэмлэрин хаалларынахтарын сөбүн туһунан быһаарылыра 33-с федеральной сокуонга кириэн биэрбит. Ол сокуонга илии батанаатын кытары, биһиги Ил Дархаммытынын Айсен Николаевтыын көрсөн, дьүүллэһэн: “тугу даҕаны уларыппакка, икки мэндимэннээх систиэмбитин хаалларабыт” диэн быһаарыммыппыт.

Конституция чааһыгар эттэххэ, 2020 сүлүлээххэ, Арасыйыа Конституцията уларытытын кэнниттэн, биһиги онно сөп түбэһиннэһэн, аҕыйах уларытыылары киллэрбиппит. Ити кэнниттэн номнуо 5 сүл ааста. Ити кэм устата “Единая система публичной власти” диэн кирибитин кэнниттэн, араас утарыта санаалар үөскээбиттэрэ. Онно биһиги итиннэ хас даҕаны ыстатыйабытын сөптөөхтүк киллэрэргэ уонна олохтоох бэйэни салайыны боппуруоһун конституциябытыгар 92, 97, 100 ыстатыйаларга уларыты киллэриэхтээх этибит. Ону таһынан дьоммут ситэри өйдүөхтэрэ суоҕа диэн, соруудахтары биэрэн, сокуон бырайыагын онгортубут. Онно сокуону бүтүннүү сиһилии ырытан, барытын киллэртэрэ сатаатыбыт.

“Комдрагметаллга” араас мөккүөрдэри таһаара сатаатылар. Итиннэ Судаарыстыбаннай дуума дьокутаата Галина Данчикова түөрт сүлүлээххэ бүддьүэт кодексыгар уларыты киллэртэрит, онно “государственное хранилище ценностей” диэн баар буолуохтаах диэн кытаанах боппуруос турбута. Ону күүскэ туруорсан, үлэлэһэн, бэйэбит уларытыыларбытын киллэрбиппит.

Онон билигин Конституциябытыгар 131-с федеральной

сокуон ныматынан олохтоох бэйэни салайыны икки мэндимэннээх систиэмлээх, онно оройуон, нэһилиэктэр боломуочуйалара дьэҥкэтик суруллан сүлдүллар. Онон билигин боломуочуйаларбытыгар мөккүөрдэр тахсыахтара, сотору-сотору уларытыахпыт. Ону таһынан 10-тан тахса судаарыстыбаннай боломуочуйа баар, олоҕо муниципальнай тэриллииэргэ бэриллиэхтэрин сөп диэн.

Ол иһин сөптөөхтүк ылынаргытыгар көрдөһөбүн уонна итини дьоннугар-сэргэбитигэр өйдөтөн тиэрдин. 33-с сокуон чэрчитинэн бэйэбит сокуоммутун ылынахтаахпыт, бу кэлэр ый 26-27 күннэригэр Ил Түмэнгэ ааҕыллыаҕа. Оттон ахсынны 17 күнүгэр муниципальнай тэриллииэр бэрэстэбиитлээх уорганнарын үһүс сийиэтин тэрийиэхпит. Ол кэнниттэн кириэн өссө төгүл дьүүллэһэбит, көрөбүт. Онон 2026 сүлү саҕа сокуоннаах көрсүөхтээхпит”, — диэн Алексей Ильич эттэ.

Чурапчы улуунун Бочуоттаах олохтооҕо, 87 саастаах Уйбаан Пономарев: “Бүгүн Ил Түмэн Бэрэссэдээтэлэ Алексей Еремеев олус үчүгэй көрсүһүүнү тэрийэн барда. Эрдэ Конституцияга уларытыылар кириилэрин соччо өйдөөбөт этим, бүгүн элбэи хорутан өйдөөтүм уонна сөптөөх сокуустар эбит диэтим. Аны Конституция

итинэн ылыныллан бүтэр дии санаабытым — аны үһүс болдьоҕо ахсынныга бигэргэнэр эбит, өссө сийиэс тэриллээхтээх эбит. Онон бири этэбин — олохтоох бэйэни салайыныга сокуон ылылынна, олохтоох бэйэни салайыныга нэһилиэктэр боломуочуйаларын улаатыннарарга туруоруохха. Онон тыа хаһаайыстыбатыгар үбүлээһини, субсидиялар тиийиэлэрин ситиһиэххэ наада”.

Төлөй нэһилиэтин баһылыга Игорь Николаев: “Алексей Ильич салайар бөлөҕө барытын сиһилии, аһаҕастык кэпсэтилэр. Нэһилиэнньэ мунаахсыа сүлдүбүт боппуруостарын чопчулаан биэрдилэр. Билигин уларытыылар кириилэригэр бары бэлэм буолуохпу-

тун наада, иннибитигэр олус улахан үлэлэр күүтүллэллэр эбит. Ол сокуон норуотка анаан онгоһулларынан, үлэни-хамнаһы ытар дьоммутугар махтанабыт уонна биэр санаанан дойдубут, өрөспүүбүлүкэбит сайдарын туһугар үлэлииргэ эрэллээхпиз”.

Чурапчы улуунун дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешников: “Сокуон бырайыагын тула сиһилии кэпсэтибит, быһаарыстыбыт. Дьон-сэргэ, дьокутааттар санааларын иһиттибит. Онон бу кылгас кэмгэ тэҥнэ сүбэлэһэн үлэлиэҕиз диэн ынҕырабыт”.

Бу суолталаах көрсүһүүгэ нэһилиэк баһылыктара Антон Янцен, Людмила Ефремова, Владимир Сивцев, Иннокентий Барашков уонна интэриэстээх олохтоохтор — Уйбаан Пономарев, Ульяна Атласова, улуус мунньабын дьокутаата Василий Платонов тоҕоостоох боппуруостарга санааларын үлэлэһинилэр.

Ааптар хаартыскаҕа түһэриилэрэ.

Саха историятын, фольклорун хомуйааччы, чинчийээччи

Дьыллар уонна дьоннор. Саха историческай фольклорун хомуйааччы, чинчийээччи, кыраайы үөрэтээччи Д.И. Дьячковскай -- Сэһэн Боло төрөөбүтэ 120 сылын көрсө

Сэһэн Иванович Боло - Сэһэн Боло төрөөбүт дьыһаах аата - суола — Дьячковскай Дмитрий Иванович. Кэлин аатын уонна араспаанньатын былыргы өбүгэлэрин ааттарынан уларыттаран, Сэһэн Боло буолбута. Кини саха дьоно олохтор оройуоннарын ордорбокко кэриэтэ, сатыы уонна атынан-табанан кэрийбитэ.

Сэһэн Иванович Боло 1905 сыллаахха сэтгэний 8 күнүгэр, атыһнык этгэххэ, Миитэрэйэп күн, төрөөбүтэ. Дьон урукку Боотуруускай улуус (билигин Чурапчы оройуона) 1 Болугур (билигин Одьулуун) нэһилиэгин сэниэ, баай олохтоохторо этилэр. Омуоруйа аатын ууһа диэн төрүт-уус баайдар. Атата Иван Никитич Дьячковскай - Түргэн Уйбаан (1867-1941) - 1902-1908 сылларга быыбарынай кулуба, 1916—1917 сылларга кулуба, ол быыһыгар нэһилиэгэр кинээс.

Миитэрэйи (кэлинги Сэһэн Болону) төрөөтүн кытта, таайдарыгар Боотуруускай улуус 1 Дьохсоһон нэһилиэгэр (Маҕарас Амматыгар, кэлин 1 Дьохсоһонтон араһан Аллараа Амма нэһилиэгэ диэн буолбута) Малышевтарга иитиэххэ биэрбиттэр. Таайдарыгар кини 1923 сылга дээрэ сылдыбыта. Ол сылдьан, 1918 сыллаахха таһара дьэтин оскуолатын бүтэрбитэ. Онтон Чурапчыга үрдүк начальнай оскуолаҕа үөрэммитэ. 1923 сыллаахха Дьохсоһонго киирэн бастакы сэбиэскэй (7 кылаастаах) оскуоланы бүтэрибэтэ уонна медицинэ техникумугар үөрэнэ киирбитэ. Ол эрэри 1926 сыллаахха ити үөрэҕин, атата ыараһанньык ылдьан, бырааһа күһэлииттэ.

1925 сылтан саҕалаан, итибит былыргы сэхэннэрин уонна кэпсээннэрин суруйууну саҕалаабыта. Бэйэтин аатын ууһун (Омуоруйа ууһа) төрүтэрин 12 киһи үйэтигэр тиздэр таблицаны онорбута. 1926 сыллаахха балаһча үчүгэйдик ордон кэлбит бэйэтин нэһилиэгин архыбын булан үөрэппитэ. Норуот сэхэннэринэн оноруллубут бэйэтин аатын ууһун дьоннорун ааттара архыып докумуннарынан толору бигэргэтиллэрин олус сөхпүтэ. Аны Боотуруускай улуус атын нэһилиэгэтин сэркээн сэхэннэритэрин кэпсээннэрин суруйууну саҕалаабыта.

1931 сыллаахха Дьохсоһонго олоһо киирбитэ. Манна кини Саха АССР-ы үөрэтэр уопастыба сэкирэтээрин Иван Дмитриевич Новгородовы билсэн, кини көмүтүнэн норуот тыһынан уусуран айымньытын суруйуу методикатын баһылаабыта. А. Ф.

Миддендорф, И. А. Худяков, В. Л. Серошевскай, В. Ф. Трошанскай, Э. К. Пекарскай, о. д. а. Саха сиригэр туһунан үлэлэрин, Саха АССР Киин архыбын XVII үйэтээҕи докумуннарын, XVII үйэтээҕи «Ревизскэй сказкалары» кичэйэн үөрэппитэ.

1932-1936 сылларга Саха АССР-ы үөрэтэр уопастыбаҕа кыраайы үөрэтии инструкторынан үлэлиир. Бу сылларга кини Саха сиригэр киирэн оройуоннарын барыларын кэрийэн, былыргы сэхэннэри уонна кэпсээннэри хомуйар. Оччотооҕу саамай биллиилээх сэркээн сэхэннэритэри анаан сураһан, тийээн суруйар: Егоров Егор Миновичтан - Миинэ уолуттан (Таатта Дьүлэй нэһилиэгэ), Петр Филиппович Слепцовтан (Чурапчы Бахсыта), Дмитрий Михайлович Говоровтан (Уус-Алдан II Өлтөҕө), Андрей Дорофеевтан - Чэкэлэттэн (Нам Хатын-Арыыта) уо. д. а. Ангардас Мэнгэ Хаһалас оройуонунтан 48 биллэр-көстөр сэхэннэритэри кытта көрсөн, кэпсээн суруйар. Ол иһигэр норуотка кизэник биллибит Николай Алексеевич Абрамовтан - Баһыһар уола Кынаттан (II Нааһара), Петр Алексеевич Абрамовтан - Алаады Ойуунтан, Н. А. Абрамов - Кынат биһиги төрөөбүт быраата, Иннокентий Иванович Бурнашевтан - Тон Суорунтан (Тараҕай), Михаил Степанович Андреевтан - Оройкоттон (Чалдаа), Афанасий Семенович Порядинтан - биллиилээх фольклористан (Моорук), Иннокентий Иванович Сергеевтан (Чалдаа), Николай Никитич Яковлевтан - Куруппа Ойуунтан (Тараҕай) уо. д. а.

1936—1942 сылларга Саха АССР Совнаркомун иһинэн тэриллибит Тылы уонна култуураны чинчийэр институт научнай сотрудинынан үлэлиир. Бу сылларга кини А. П. Окладников тэрийбит Ленатаагы археологическай экспедициятыгар көхтөөх кыттыгыны ылбыта. А. П. Окладников экспедициятыгар С. И. Боло 1946 сыл күһүнүгэр дээрэ үлэлээбитэ. Олохун тигэх сылларыгар Е. М. Ярославскай

аатынан өрөспүүбүлүкэтээҕи кыраайы үөрэтэр мусуойга үлэлээбитэ.

С. И. Боло 1948 сыллаахха отыйын 15 күнүгэр, түөрт уон үһүн туолбакка сылдьан, өлбүтэ.

Сэһэн Боло хомуйбут матырыйааллара бүтүннүү билигин НК архыыбыгар чөм тутуллан уурулла сыталлар. Манна Саха сиригэр киирэн оройуоннарыгар хомуллубут былыргы сэхэннэри уонна кэпсээннэри, архыып докумуннарыттан устан ылыылара, бэл, дьон унуоһун тааһын суруктары устубута 76 дьыала мунньуллубут. Баларга икки өттүгэр симэ суруллубут 5253 лиис баар, а. э. 10500-тэн таһа страница. Итини таһынан, Бүлүү уонна Хотугу оройуоннарга эмиз икки өттүгэр суруллубут 778 лиистээх дьыалалар туспа ууруллан сыталлар. Г. У. Эргис ааҕытынан, Сэһэн Иванович Боло саха 600-чэкэ былыргы сэхэннэрин уонна кэпсээннэрин суруйан ылбыт (Эргис Г. У. Сесен Иванович Боло - собиратель исторического фольклора якутов (1905-1948) II Труды ИЯЛИ. Вып. 1 (6). Якутск, 1959, с. 35). Итини таһынан, кини сахалар төрүттэрин көрдөрөр 100-чэкэ таблицаны онорбута (эмиз онно, С. 38).

Дьэ, бу манньк улахан сыранан хомуллубут баай матырыйаалтан Сэһэн Боло тыһынааһар баара-суоһа биһир «Лиэнэҕэ нуучча кэлиэн инни-нээҕи саха олоһо. Урукку Дьохсоһонго олохторун сахаларын былыргыттан кэпсээннэринэн» диэн кинигэни 1938 сыллаахха таһаартарбыта. Кинигэ эрдээктэрэ Тыл уонна култуура институтун дириэктэрэ Платон Алексеевич Ойуунускай этэ. Кинигэ соһурууттан кэлэн сана атыыга таһан эрдэҕинэ, П. А. Ойуунускай сымыйанан норуот өстөөгө диэн буруйдамыта биллибитэ. Кинигэ конфискацияламмыта уонна суох оноруллубута. Онон, төһө да бэчээттэнэн таһыстар, дьыһынэн, норуотка, кизэ ааһааччыга кыайан тийбэтэ.

Сэһэн Боло бу кинигэтэ хрестоматия курдук. Былыргы сэхэннэртэн, кэпсээннэртэн быһыта тардан, 21 баска түмэн бэриллэр. Лиэнэҕэ саха иннигэр олохторун омуоттар; саха өбүгэлэрэ Лиэнэҕэ кэлиилэрэ; кинилэр Лиэнэҕэ тоҕо кэлбиттэрэ; ханна кэлэн тохтоон олохсуйбуттара; манна кэлэн ханнык омуоттары көрсүбүттэрэ, Лиэнэҕэ уонна кини салааларыгар тарбанан олоруулара; тимири, маһы уһаһыылара; дьыһэлэрэ-уоттара; аһыыр астары; таһнар таһастара; дьыһа, булка туттар тэриллэрэ; сахалар уопастыбаннай тутуллара (ийэ-аһа уустара); Тыгын Тойон олоһо; сир-дойдуну бас билии; саха итэҕэлэ,

сиэрэ-туома, ойууна, удаһана уонна ыһыах; саха төрүттэрэ Лиэнэҕэ ханна, төһө өр олохторун уонна кинилэртэн кимнээх үөскээбиттэрэ; Омоһой, Элэй уонна Улуу Хоро удьуордара кимнээҕэ, кинилэргэ тоһус хаана булкуһута. Бүтэһик 21-с баска сэхэннэритэр толору сэхэннэри киирбиттэр. Итилэри таһынан сыһыарыылара - 216 хос быһаарыы уонна араас улуустар төрүттэрин көрдөрөр таблицалар.

Итини таһынан, Сэһэн Боло өлбүтүн кэннэ Г. У. Эргис 1960 сыллаахха, икки томнаах, сахалыы-нууччалыы тыһынан «Саха былыргы сэхэннэри уонна кэпсээннэри» диэн кинигэни таһаартарбыта. Манна хос быһаарыылара, 200 сэхэни киллэрбитэ, олохтон 63 сэхэни С. И. Боло хомуйууттан ылан бэчээттэппитэ. Бу академическай таһаарыы этэ, таһыбыт аһаана 2000 этэ, онон кизэ ааһааччыга тиксикэтэҕэ, анал үөрэхтээхтэр (фольклористар) сурутан ылбыттара. Г. У. Эргис бу кинигэтин Сэһэн Иванович Боло сырдык кэриэһигэр аныыр манньк суруктаах этэ: «Саха историческай фольклорун хомуйбут Сэһэн Иванович Боло кэриэһигэр ананар».

С. И. Боло бэйэтин хомуйар үлэтигэр сүрүн болжомтону саха легендарнай төрүттэригэр (Омоһой Баайга, Элэй Боотурга, Улуу Хороһо); кыргыс үйэтигэр (Тыгын уонна кини үйэтинээҕи боотурдар); XVIII-XIX үйэлэрдээҕи баайдарга, тойотторго (Маһары, Додор, Уот Старостин, Чоочо Баһылай, Мэнгэ Алтан баайдара Поповтар уо. д. а.); былыргы улуу ойууттар (Кыпчытыын, Буох Дьыһын, Малыыда, Дойомпо, уо. д. а.), ойууттар күрээстийилэрэ; былыргы сахалар олохторун-дьаһахтарын, итэҕэллэрин, араас аһа уустарын, нэһилиэктэр, улуустар төрүттэрин тустарынан сэхэннэргэ, кэпсээннэргэ уураа.

Итини таһынан, Сэһэн Боло былыргы сахалар олохторун-дьаһахтарын, оһону иитиилэрин, уо. д. а. тустарынан сэхэннэри, остуоруйалары, ырыалары, олохтоох нууччалар ырыаларын, частушкаларын, остуоруйаларын, араас оройуоннар сахаларын саналарын уратыларын тустарынан матырыйааллара эмиз бааллар.

С. И. Боло сахалар араас аһаларын уустарын төрүттэрин көрдөрөр 100-чэкэ таблицаны онорбута кини хомуйбут матырыйаалларын быһаһын тухары бытанан сылдыаллар. Кини төрүт-уус баай сахалар төрүттэрэ үчүгэйдик биллэр, 16-10 киһи үйэтигэр тийэ ааһыллар диэн суруйбута баар.

Сэһэн Боло хомуйбут былыр-

гы сэхэннэрин уонна кэпсээннэрин суолтата сүрдээх улахан. Ол Сэһэн Иванович Боло сэркээн сэхэннэритэр тыһынаахтарын баттаһан, норуот тыһынан историятын ингэн-тонгон, сирийэн суруйбута буолар. Саха былыргы буолбут историческай событиеларга сөп түбэһэллэрин историктар уонна фольклористар дакаастаабыттара. Кини хомуйбут сэхэннэрин уонна кэпсээннэрин чуолкайдык пааспардаан иһэрэ, а. э. хаһан, ханна уонна кимтэн (сэхэннэритэр толору аатын, хос аатын, улууһун, нэһилиэгин, сааһын) суруйбутун чопчу бэлиэтээн иһэрэбит. Аны сэркээн сэхэннэритэр санатын уларыппакка, санаһын уратытын барытын хайдах санарбытынан суруйара. Онон С. И. Боло хомуйбут историческай фольклоругар бараммат барҕа баай диалектологическай матырыйаал сөһөн сытар. Бу билигин суолтата сүрдээх улахан.

Сэһэн Боло Е. М. Ярославскай аатынан кыраайы үөрэтэр мусуой археологическай хаһыыларыгар актыыбынай кыттыгыны ылбыта биллэр. Кини 1938 сыллаахха Мэнгэ Хаһалас уонна Чурапчы оройуоннарыгар XVII-XVIII үйэлэрдээҕи норуотка кизэник биллэр дьон (төрүт-уус баайдар) унуохтарын хаһыыга мусуой дириэктэрин И. А. Ковынины, этнограф И. Д. Новгородовы кытта сылдыбыта. Сэһэн Боло кыттылаах мусуой археологическай хаһыыларын түмүгэр баай матырыйаал хомуллан, былыргы сахалар матырыйаалынай култууралара (таһастара-саптар, иһиттэрэ-хомуостара, туттар септэрэ -сэбиргэллэрэ, уо. д. а.) үчүгэйдик биллибитэ. Ол түмүгэр Саха АССР норуодунан худуоһунньуга Михаил Михайлович Носов «Одежда и ее украшение у якутов XVII-XVIII веков» диэн улахан ыстатыйаны Е. М. Ярославскай аатынан өрөспүүбүлүкэтээҕи кыраайы үөрэтэр мусуой «Сборник научных статей» диэн хомуурунньугар (I, II таһаарыылара) 1955, 1957 сылларга бэчээттэппитэ уонна сахалар матырыйаалынай култуураларыгар үс томнаах, улахан өгнөөх альбому бэлэмнээбитэ.

Онон Сэһэн Иванович Боло саха норуотун иннигэр элбэх үтүөлээх киһинэн буолар. Манньк дьоннор ааттара-суоллара үйэтитилиэх, үлэлэрин-хамнастарын түмүктэрин норуот билиэх тустаах.

«Саха историческай фольклорун хомуйааччыта, чинчийээччитэ, кыраайы үөрэтээччи Д.И. Дьячковскай - Сэһэн Боло» библиографическай ыйымньыктан ылы-

Саха сериалларын ааптара — Октябрина Шестакова

Интервью. «Саха» НКХ сериалларын сценарийа — биһиги биир дойдулаахпыт

Абыйах сылтан бэттэх «Саха» көрдөрөр-иһитиннэрэр хампаанньа ханаалыгар сериал курдук сахаларга сонун жанр көстөр буолбута үгүс саха киһитин болҕомтотун тарта диэтэхпинэ, сыыспатым буолуо.

Араас уопастыбаннай миэстэҕэ сырыттаахха, арай дьон бары «бүгүн киинэбит кэлэр дуо?», «бэҕэһээ туһунан бүппүтэй?», «хаһыс сиэрийэтэ буолла?» уо.д.а. диэн ис хоһоонноох кэпсэтиилэрэ толору буолар. Уонна дьэ, кизэһэ туһааннаах чааска күөх экран иннигэр оностон олорон, дьизэ кэргэнинэн бүтүтүүн интериэһиргээн саха сериалын көрөллөр.

Билигин кэмгэ «Айкуону» көрө сылдьабыт. Оттон бу киинэлэр сценарийдарын ким суруйарый? Ким бөрүөтүн аныттан айыллан тахсыбыт айымньылар буолалларый? Бу сериаллар ааптардара — бэйэлээх бэйэбит Чурапчыбыт кэрэ анаара Октябрина Шестакова.

Октябрина, үтүө күнүнэн! Бастатан туран, кимтэн кииннээххин, хантан хааннааххын сырдатат түһүөҥ дуо?

Октябрина: Өтүө күнүнэн! Мин — Чурапчы Одьулуунуттан төрүттээхпин. 7-с кылаастан Чурапчы гимназиятыгар үөрэнэ кирибим. Саха тылыгар уонна литературатыгар тапталы учууталым Фекла Болдовская интэриэһитэ. Онон оскуола кэнниттэн күчүмэҕэйдээбэккэ, СГУ саха тылын уонна литературатын факультетыгар туттарсан кириэн, нууччалыы-сахалыы тылбаас кафедратыгар үөрэнэн, тылбаасчыт идэтин баһылаабытым. В.Н.Протодияконов, Т.И.Петрова курдук дэгиттэр учууталларга үөрэммит дьоллоох устудьуоннарыт.

Үлэҥ туһунан билиһиннэриэн дуо, бастаан хаһыакка үлэлээбитин дии?

Октябрина: 2006 сыллаахха үөрэхпин бүтэрэн баран, «салгы ханна-хайдан үлэлибин» диэн толкуйга түспүтүм. Оччолорго үлэ буларга, ордук үөрэхтэрин

саҥа бүтэрбит эдэр дьонно, олус уустук этэ. Арай биир күн эдьийим, биллиилээх суруналыыс Татьяна Маркова эрийэн: ««Саха сирэ» хаһыакка корректор миэстэтэ табыста, кэлэ тарт! Кылаабынайа, бастакытын кириэххин эрэ наада», — диэтэ. Устудьуоннуур кэмнэрбэр үлэ быраактыкатын хаста да өрөспүүбүлүкэбит биир бастыҥ «Саха сирэ» хаһыатын эрдээксийэтигэр ааспыт буолан, онно үлэли кириэр мин улахан баҕа санаам этэ, ол эрэри, биллэн турар, ол кэмнэргэ туох да уопута суох, боростуой киһини мээһэ үлэҕэ ылбаттара. Онон, мин дьолбор, эмискэ корректор миэстэтэ тахсан, талаһар эрдээксийэбэр үлэли кирибим. Олохпор бэйэм суолбун булунарбар, идэбин таба тайанарбар далаһа уурбут эдьийбэр өрүү махтана саныбын.

Аан бастакы кэлэктиибим эдэркээн оҕону олус истинник ылынан, элбэххэ үөрэтэн-такайан, өрөспүүбүлүкэбит ааттаах-суоллаах, биллэр суруналыыстарын кытары үлэли сылдьарбыттан олус астынар, кизэн туттар этим. Салгыы хаһыакка идэбинэн тылбаасчыттаабытым, сурук отделын балаһатын тигэн, тэттик ыстатыйалары суруйар буолбутум. Суруйааччылары кытары «Бичик» киһигэ кыһатыгар, кылгас да кэмгэ үлэлээтэрбин, алтыһан ылбытым. Бу үлэм миэхэ эмиз олус элбэҕи биэрбитэ, санаам күүһүрүгэр, идэийэ кириэригэр, толкуйум кэнгиригэр, билиим хангырыгар олук уурбута. Онон бу уопутум барыта билигин үлэли сылдьар идэм тирэҕэ, акылаата буолбута дири кыахтаахпын. Онон «Саха» НКХ тэрийэр салаатыгар (орготделыгар) 2011 сылга үлэли кириэхпиттэн, күн бүгүнгэ диэри, үлэли-хамсы сылдьабын, номнуо 15 сылбар үктэммит эбиһин.

Иллэн кэмгин хайдах атаараргын ордоробунуй?

Октябрина: Ыл ийэтэ буоларым быһытынан, иллэн кэммин дьизэ кэргэммин кытары атаарарбын сөбүлүүбүн. Кэргэннээх-

пин, икки кыыс оҕолоохпун. Кинилэри кытары араас атын дойдуларга сылдьан, саҥаны арыйарбыт, билэрбит-көрөрбүт, бэйэбит Сахабыт сириҥ айылҕатыгар, араас муннуктарыгар сылдьарбыт, кылгас сайыммыт уйгутун-бийаҥын сомсорбут миэхэ туохтааҕар да күндү.

Сериалга сценарий суруйар туһунан санаа кимтэн-туохтан саҕылан кирибитэй?

Октябрина: Сериал сулууспата 2019 сыллаахха тэриллэбитэ, сценарийы суруйуу да, сериалы устуу даҕаны үлэтин бары тэҥгэ саҕалаабыппыт. Аан бастаан суруйарбар мээһэ үлүбээйи word бырагыраамаҕа суруйан саҕалаабытым, 600 страницаны суруйбутпун бэрэбиэркэлиирбэр да буккуллан ылар этим. Билигин анал бырагыраамаҕа үлэлибин, ханнык сиэрийэҕэ тугу суруйбутум ырылыччы көстө олорор, киһи буккуллубат. Үлэ тизмэҕэ да түргэтиир, толкуйдуурун даҕаны сыгырхайар.

Уопсайа хас сериалга сценарий суруйдун?

Октябрина: Уопсайа 5 сериал уонна биир толору кээмэйдээх киинэ сценарийын суруйдум: «Дьоллоох буолуох», «Быстыбат ситим», «Олох оҕочото», «Омоон суоллар» уонна «Айкуо». «Омоон суоллар» сериалбыт көрөөччү биһирэбилиҥ ылан, салгыытын детектив жанрдаах, толору кээмэйдээх киинэ устан бүтэрэн, билигин тангылла сылдьар, кэлэр сыл саҕаланытыгар киинэ тыйаатырдарыгар көрдөрөр былааннаахпыт.

Айбыт сериалларгар артыыстары таларга, устууга кыттыыны ылаһын дуо?

Октябрина: Устуу кэмгэр сценарист кыттыспат, артыыстары талыыга сорох түгүннэргэ санаабын ыйытааччылар. Быйыл бастакыбын съёмочнай былаһааккаҕа сырыттым. Бэйэм бэйэбэр «олох мэхэйдэһим суоҕа», — диэн тылбын биэрэн туран. Режиссербар Радомир Томскайга илии-атах буолан көмөлөстүм диэххэ сөп. Сценарист уонна режиссер биир былаһааккаҕа үлэлииллэрэ быраабыла бы-

һытынан көтүллэммит, сценарист мэхэйдэһим сөп. Биһиги түгэммитигэр туһаны эрэ аҕалым быһыылаах дии саныбын. Сценарийы суруйбутум кэннэ режиссер бэйэтин уларытыларын миэстэтигэр эбэн-сабан, көбүрэтэн, сценарийбыт тыллан-хабыллан, ситэриллэн-хотуруллан кэлбитэ, ол иһин биир бырайыагы оноро сылдьар дьонно мөккүһүн ылар да түгэн суоҕа.

Бэйэҥ саамай сөбүлээбит, саамай табыллыбыт дии саныыр сериалын ханныгы?

Октябрина: Саамай сөбүлүүр уонна көйгө сценарийым диэн суох, сценарийдарбын суруйар кэммэр кыһаллан, долгуйан туран үлэлээбит буолан оҕолорум кэриэтэ таптыбын. Суруйбут, сырласпыт үлэм сериал буолан уһуллан, көрөөччү сэгээриитигэр тахсарыттан, үлэлиир тэрилтэм, салайааччыларбыт миэхэ эрэнэн, бу маннькыаҕы биэрэллэриттэн мин дьоллоохпун.

Ииники былааннарын? Өссө саҥа сериаллар тахсыахтара дуо?

Октябрина: Ииникитин былаан олус кизэн. Айар-тутар үлэбэр саҥа саҕахтары арыһан, историческай драма, фантастика да

өттүгэр ылсан, холонон суруйан көрүүхпүн баҕарабын. Уопсайынан, мин дьону кытары атах тэпсэн олорон кэпсэтэрбин олус сөбүлүүбүн, интериэһинэй устуоруйаалаах, ураты түгүннэрдээх буоллааххытына, миэхэ социальнай ситимнэ суруйуоххутун сөп. Үөрүүнү кытары көрсөн кэпсэтэргэ, сэлэһэргэ мин куруук аһаҕаспын. Баҕар саҥа сериал сюжета үөскээн тахсыан сөп.

Ааҕааччыларбытыгар баҕа санаан?

Октябрина: Чурапчы улуһун олохтоохторугар бары кэрэни, үтүөнү баҕарыам этэ. «Саха» НКХ көрдөрөр биэриилэрин, чуолаан сериаллары интериэһиргээн көрөллөрүгэр, саҥа сиэрийэлэри күүтэллэригэр махтанабын! Ииникитин даҕаны көрүн, сэргээн диэн ыҥырабын.

Октябрина, кэпсэтибит иһин махтанабын! Эйиэхэ айымньылаах, таһаарылаах үлэни баҕарабын, өссө даҕаны көрөөччүлэргин саҥа сериалларынан, киинэлэринэн куруук үөрдэ тур!

Хаартыскалар дьоруой тус архыыбыттан ылылыннар.

Бахсыга оҕо эрдэхпинэ...

Кэпсиэхпин баҕарабын. Дойдум Бахсым барахсан ыраас салгынын эбирийбитинэн күн сириҥ көрдөбүм. Үтүө ытык сиргэ төрөөн, оҕо сааһым өйдөбүлүттэн абыайах тылы одонг-додонг, быһыта-орута ахтан-санаан ааһыам этэ...

Бахсы начаалынай оскуолатыгар 1957 с. нулевой кылааска биир саастыылаахтарбын кытта үөрэнэ киирбитим – Аммосов Ника, Слепцов Миша, Слепцов Петя, Ноговицын Костя, Сокольников Миша, Барашкова Шура, Барашкова Ира, Слепцова Валя, Пестрякова Мотя, Коркина Аня...

1984 с. аан бастаан, Оскуола сэбиэдиссэй И.А. Оконешиников, учууталлар И.С. Федоров, А.С. Чичигинарова, С.Н. Чичигинаров баалара. Сороҕор биир кылааска икки кылаас оҕолорун бииргэ үөрэтэллэрэ. Дьиэбит оскуолаттан олох чугас турара да, дейө томмут сааскы чалбахха хатыыскалыы оонньоон, мууһун алдытан, уһун баҕайытык айаннаан тийэр курдук саныбын. Ампаартан сиэппэр тонг отону толору хаалаан илдьибитим ирэн хаалан, мөбүл-лүбүппүн бу баар курдук өйдүүбүн. Оскуолабыт таһыгар тонг сылгы сааһын мээчик онгостон, футболлаан тэбиэлиирбит, туһугар кыһыйан-абаран оонньоон, кыайан үөрэрбит кыайтаран хомойорбут. Оскуолабыт киэн саалатыгар пионердар стройдаан хаамарбыт, турарбыт. Онно истиэнэҕэ сыста кириликс, муостаттан дьиэ үрдүгэр тийэ синныгэс мас баара – олорго хатаастарбын наһаа сөбүлүүр этим. Уопсайынан, оччотооһу оҕолор аллараа сыһыбытыгар, үөһэ халдыааһы сыырбытыгар илиибитинэн саабылалаһа, ынах сааһынан, хаппыт буорунан сэриилэһэ оонньообуппут, күнгэ уончага тиэстэн, Эбэбитигэр Дьэңкиидэҕэ сөтүөлээбиппит эт-хаан өттүнэн сайдарбытыгар баһаам туһа буолбут буолуохтаах. Мэниктээбит, уруогун билбэтэх, буруйдамыт үөрэнээччи оһох таһыгар тахсан, муннукка турар да түгэннэрэ баалара.

Кылгас кэмнэ армияттан сулууспалаан кэлээт, Кузьма Коркин үөрэтэ сылдыбытын өйдүүбүн. Биридэ учууталым Михаил Семенович Федоров уруокка уруһуйдаан бооччой-буппун оҕолорго көрдөрө-көрдөрө, «Гриша кэлин самолетуна көтө сылдьан, Кремли уруһуйдуо» дьиэбитин хайдах эрэ өйдөөн хаалбыппын.

Оо, сана дьыллар наһаа да үчүгэйдик бараллар этэ! Бадараанынан халыып онгортон, кумааһыны хайыта тыытан, тиэстэнэн сыбаан, маскараат онгосторбут. Бэйэбит кыахпытынан толору симэммит харыйабыт таһыгар сыанка оонньоурбут. Сиппиир талаһын анныттан, бараанканы тиэрэ кэтэн, эһэ буолбут маскараат өрө сүгэн бурбаллан турбута астык да этэ! Үчүгэйдик үөрэнэр, бастыҥ бэрээдэктээх оҕолорго бэлэх туттаралара.

Ыраас-чэбэр диэн хайҕанан, бириис ылбыппын өйдүүбүн, күн айы тыгырахпытын, таһаспыт, саҕабыт ырааһын бэрэбиэркэлиир буолаллара. Бука, ийэм барахсан көрүүтүнэн-хараһытынан оннукка тигистэҕим.

Биир күһүн “0” кылааска үөрэнэ киирбит кэммит – дөрүндөрүн чугастааһы саастыылаахтар мустан ооньубут. Ол күн саһардыы хаар түспүт кэмэ этэ. Табаарыстарым Миша Сокольников, Ника Аммосов кэлэн, сибиирнээ уйатыттан ыраах ыстана оонньоотубут. «Ким ыраах ыстанарый?» дэһэбит, ыстаммыппыт хаарга үчүгэй баҕайытык көстөр. Арай биридэ мин хайдах эрэ халтарыян, илиибинэн тайана түстүм – илиим аһый гынна... Уолаттарым кэлин эппиттэрэ: “Ол түһүн баран күлбүтүн”, – диэн. Тоҕо эбитэ буолла? Сураһа, унуох кыһыттар үһү – ханас илиим хараһынан тостубут, салыбыры сылдыар. Кутталбыттан уонна итиитигэр ыарытын соччо билбэтим, өссө мин дьиэбэр киирэн хоско олордубут, эппэппит. Дьэ, онтон доҕоор, киһи тулуйбат ыарыта буолан барда. Ийэм барахсан баара, куттаныы бөҕөтө. Бизлсэр нуучча кыһынын ыгыран аҕаллылар. Ол эдэркээн барахсан көрөн баран хайыан да булбат. Онтон дьонум, хата, чугас ыалбытын Моисей Местниковы ыгыран аҕаллылар, кини кыралаан отоһуттуурун, унуох тутарын биллэлэр буоллаҕа. Хата, Майыһай оҕонньор көрөн баран ылынан, ылсан, илиибин бигээн, имэрийэн-томоруйан, арыынан сотон, анал тымтык курдук мастары онгортон, илиибин кэлгийэн, тутан кэбистэ. Хайыамый, мин илиибин моойбор ыйаан баран сылдыабын. Бириэмэ син бардар барар, кэнникинэн илиим баайыта дэлби кыһыйар буолла. Кэмэ кэллэҕэ. Биир күн Майыһайы ыгыран бэрэбээскибин ыллардылар – илиим олох хатан, этэ-сиинэ уолан хаалбыт, хата ыалдыбат. Онтон сыһыа аһарынан, унуохтар ыпсарылар тутулуулара үчүгэй буолан, күн бүгүнүгэр дьиэри этэнгэ сылдьан, олорон кэлиим.

Аны үһүс кылаасан саҕалаан от үлэтигэр үлэлээбиппит. Биир сайын бизс оҕунан кэбиһиҥгэ үлэлээбиппитин санаан кэлиим. Кыдаһа Уһун Сэмэн – Семен Местников, от угааччы Баһылаас Барашков, от үрдүгэр турар сэрии бэтэрээнэ Борокуопай Барашков, биһиги, үс уол, орус сизэтэбит. Ыксал бөҕөнөн оҕуспутун бугулга тартарбыт, муннуттан бааллыбыт маспытын сиргэ батары анһабыт уонна Баһылаас тизээн бүтэн эрэр оҕуһугар ыстанабыт. Аны кэбиһиҥгэ тийээн сүөкүүбүт, сороҕор сыарҕалаах оту кыайан

Оскуолаҕа бииргэ үөрэммит доҕотторунуун ааҕтар тус архыыбыттан ылылынна.

түгнэри аспака, ырычаахтаһабыт. Сэмэн кум-хам тутан, отун кэбиһиҥгэ быраһан, кэтэһэн турар буолар уонна атырдыаһын утары тоһуйан, угайылаах оту түһэрэн кэбистэҕинэ, үөрүү. Ити курдук үлэлээн, от бөҕө кэбиһэрибит. Биридэ Араҕастаах арҕаа баҕараһар 30 сыарҕалаах кэбиһиһилээх оту күн аһаарыгар кэбиспиһитин өйдөөн хаалбыппын. Ити курдук оччотооһу колхуос үлэһиттэрэ барахсаттар олус да күүскэ үлэһиһиллэр эбит! Биһиги, оҕолор, эмиз сайыны быһа тэҥнэ сылдыарбыт.

Эмиз биир түгэни кэпсиим. Былдыаһыт үрээтэр оттуу сылдыаһыт, арай “иэдээн буолла – атынан оҕустарар Байбал Васильев аттара сүүрэн оһолломут, атаһын тоһуппун” – диэтиһэр. Биһиги бары үрэх халдыаһытыгар ампаарга отуулана сытабыт. Киэһэ хойутуу, Кузьма Коркин кэргэнин, нуучча кыһынын Янаны аҕаллылар. Мин Байбал чугаһыгар муостаҕа сытабын. Чүмэчи имик-самык уотугар көрөбүн. Яна туох эрэ бастагы көмөнү онгордо быһылаах уонна Тоһоонно тизээн илдэ бардылар. Арааһа, салгы Чурапчылаатахтара буолуо. Хаҕа, барыта

этэнгэ буолбут этэ. Таарычы аһыннаахха, Бахсы нэһилиэгэр Байбал Васильев уонна Сэмэн Местников иккиэн күүстээх дьоммут буолаллара – ыһаахха мас тардыһалларын өйдүүбүн, хардарыта кыайсаллара быһылааҕа.

Буолбут түбэлтэ

Аҕам туһунан, баҕар наада буолуо диэн, дьоннортон ахтыы хомуйа сылдьан, Иван Павлович Шеломовы көрсөн кэпсэтим. Киһим биир манныгы кэпсээбитин өйдөөн хаалбытым. Били, аҕам бырааттарын туһунан ахтан ааспытым дии – Спиридон диэн быраата эдэр сааһыгар өлбүтүн. Дьэ, ол маннык буолбут эбит... Дьүөлүттэн чугас Муосталаах эргин олорбуттар. Оччолорго эдэр дьон Спиридон, Михаил, Иван бииргэ сылдыбаллар, оонньоуллар, табаарыстылар эбит. Арай биир киэһэ ынахтарын хомуйа барбыттар. Эргэ киһи унуохтарыгар чугаһаан көрбүттэрэ – биир борооскулара киһи унуоһун күрүөтүн иһигэр киирбит, хайдах

киирбитэ биллибэт. Уолаттар эргиир маһын тоҕо тардан, борооскуларын таһаарбыттар уонна халдыһаны түһэн истэхтэринэ, эмискэ тыас иһиллибит, эргиллэн көрбүттэрэ – арай биир улахан хара бэкир киһи кинилэри экирэтэн иһэр эбит. Уолаттар кутталы кытта куотуу буолбут. Спиридон кыанар баҕайы уол инники түһэн сүүрбүт, онтон Уйбаан, кэнники Мэхээлэ хаалбыт. Спиридон сүүрэн иһэн кэннин хайыһан көрбүтэ – били, хара бэкир киһи Мэхээлэни ситэрэ буолбут. Спиридон эмискэ суол кытытыгар сытар балаҕа улахан маһы сулбу тардан ылан, ол киһини бырахпыт уонна Мэхээлэни тутохча буолбут киһини таппыт, ол киһи эмискэ сүтэн хаалбыт... Ити кэнниттэн өр буолбакка (аҕам улаһана, көстөр дьүһүнэ ырааһа, кыанара барыбытыттан ордук киһи буолуохтаах этэ диирэ), Спиридон ыалдьан охтор уонна өлөр. Ону Уйбаан: “Мэхээлэ оннугар, кини маһынан быраһан толук буолбута” диэбитэ. Эрдэ итини үһүйээн курдук истибитим, ону чуолкайдаабытым.

Григорий Турантаев

Айар ыллык

Төлкөлөөх Төлөйүм түөлбэтэ

Салгыыта.

Иннин хаһыат 43-с №-гэр көр.

Улуу Кыайыы 80 сылынан төрөөбүт
Төлөйүм дьонунан сирэйдээн бары
сахам дьонугар

Онтон дьэ, күннэри-түүннэри
Утуйан биэрбэккэ кэтэспит
Улуукан сурахпыт дьэ, кэллэ,
Кыа хааннаах өстөөхпүт бэриннэ!

Хас куорат, хас алаас аайытын
Өрөгөй Кыайыбыт үктэнэн,
Илгэлээх сааскыны кытары
Улуу Дьол дойдубар эргийдэ!

Кый бырах Илинтен тус Арбаа,
Хотугу муораттан Собыруу
Аарыма дойдубут барыта
Улуукан Кыайыыны уруйдуур!

Бу Кыайыы – барыбыт кыайыыта,
Барыбыт улуукан соргута,
Бу Кыайыы туһа диэн күүрбүтэ,
Төлөйбүт дойдулуун кыттыһа.

Элбэх да эдэргээн ыччаппыт
Ол хааннаах толоонго оубуна,
Сураба суох сүтүтэ, мэлийдэ,
Тыал буолан дойдуга эргийдэ...

Хас ыалбыт ол ыраах Сииттэбэ
Хоргуйан имири эһиннэ,
Барбахтык хаһыллар кумахха
Олобун түмүктээн кистэннэ?!

Сүүс сылга дабаны толуммат
Сүтүкпүт, аһыбыт элбэбэ,
Хайыангый, умнара кыаллыбат
Оботун сүтэрбит ийэбэ...

Ол эрэн сэриини, курааны,
Былааспыт иэдээннээх сыһыанын
Хайаан да хоторо, эһэрэ
Олоххо тардыһы сүр күүһэ.

Кэллилэр ордубут саллааттар
Илиини, атабы сүтэрэн,
Уордьаны, мэтээли илиинэн,
Кэскилгэ эрэли ииттинэн.

Кэллилэр көһүүттэн хаалбыттар
Төрөөбүт төрүт буор дойдуга,
Дойдубут, Төлөйбүт тардыта
Суох эбээт, кээмэйин мунгура.

Ол эрэн тохтообот тургутуу
Дьылба Хаан ыйааба буолла дуу?
Салалта санаата урутуур –
Төлөйү эһэргэ уураахтыыр...

Оскуола дьыэлэри, байдары
Барытын көһөрөн ыларга
Төлөйү бэл, ааттыын эһэргэ
Уураахтыыр баартыһа муннаба...

Ыстаалын аатынан саптынан,
Утары эппити самнаран,
Ынырык ыйаабы ылынан,
Этилер-тыыннылар былаастар.

Дьинг киһи көнөтө, ырааһа
Дьоскуоскай Харача утаран,
Кыйданна эпипиэттээх үлэттэн
Кырдыгы, дьон туһун бырааптаан.

Ол онно этэ дии – муннаахха,
Бу маннык ыар тыһыс түгэнтэ
Дойдун, Төлөйүн туһугар,
Самныбат санаатын көрдөрөн,

Дьинг киһи Дьөгүөрүй Пинигин
Үйэлээх тыллары эппитэ:
«Төлөй диэн син биир баар буолуоҕа,
Көрөөрүң, чэчири сайдыаҕа!»

Уонна дьэ, ымыттан көрбөккө,
Билиэтин остуолга уурбута,
Кырдыга кыайтарбат эрэллээх
Тыастаахтык ааннарын саппыта.

Итинник дьоннордоох дойдуну
Ама ким, ама туох кыайаҕай?!
Ханнык да кыһарбан түгэнтэ
Дьылба Хаан көмүскүү туруоҕа!

Сарсыарда күн тыгар сыһыбар
Дойдубун үтөбэ алгыырды,
Сиккиэр тыал нарыннык таарыйар
Сиик симэх оһуорун ыспахты.

Олобу туойартан сылайбат
Күөрэгэй салгынгга тайаарар,
Кэтэбэ көстүбэт куйаартан
Кэбэ кыыл бэрт чуордук чоргулар.

Үлэһит Төлөйүм дьонноро
Эргиллэн кэллилэр олоххо,
Кыайыылаах - хотуулаах үлэнэн
Төрөөбүт дойдуну чэлгитэ!

Аһаллар үлэнэн кынаттаах
Үтөкөн илгэлээх сайыннар,
Ардыгар хахсааттаах, курааннаах
Тургутар ыарахан да сыллар.

Ол эрэн үлэһит дьоннордоох
Сир дойду тутайыах туһа суох,
Күүс үлэ – ситиһии эңгээрдээх,
Туох баарый, сайдыыны тохтотуох?!

Харыбыт күүһүнэн сүргэйн,
Сонуокпут сир аайы тэнийдэ,
Бурдукпут суугунуур солкото
Сиккиэргэ долгуйа оонньоото.

Сайдыбыт-үүнүүбүт бэлиэтэ –
Мээндийэ күннэтэ улаатар,
Саҥа дьыэ, киэнг көнө тэлгэһэ
Алааспын чахчыта киэркэтэр.

Өйдүүбүн бастакы массыына
Арбааттан сырылаан киирбитин,
Бу саҥа көлөнү салайар
Мөрүөммүт эрэллээх илиитин.

Бытархай кырачаан норуоту
Иһирдье толору симпитэ,
Өрөгөй үөрүүнү бэлэхтээн,
Эбэни эргийэн кэлбитэ.

Бырыы Хаа титиигин таһыгар
Унаарар түптэбит буруота,
Чуумпуга ыраахха дуорайа,
Тарбанар ыччаппыт ырыата.

Ыанныксыт бастыҥа Боккуойа
Үрүң үт илгэни дэлэтэн,
“Хотонтон Москуба – чугас” диэн
Үйэлээх номоҕу үөскэттэ.

Бүөчээни ыччата Лөгөнтөй
Тыраахтар көлөнү баһылаан,
Тахсылаах үлэтин бэлиэтэ –
Дьинг «Бочуот» уордьанын кэппитэ.

Кыһынгы дьыбарга тонгорун,
Өнүрүк куйааска буһарын,
Арахпат сылайы кууһарын
Кэрэйбэт Мэхээлэ сылгыһыт.

Ол иһин Улахан Сойууска
Бастынтан бастыҥа аатырда,
Үлэһит үрдүкү бэлиэтин
Сиэрдээхтик түөһүгэр иилиннэ.

Үлэһит дьоннорун күүһүнэн
Сылтан-сыл улаатан, күүһүрэн,
Дьэ, кэнгээн, улаатан истэбэ
Кэскиллээх Төлөйбүт Дирингэ.

Сайдыыны кэскили түстэһэр
Киэнг сайдам санаалаах ыччата
Дойдун ааттарын төннөрөр
Саргылаах санааны туппута.

Сэмэннээх Баһылай сүбэнэн
Дьоннорун санаатын түмэннэр,
Барытын эргийэ сүүрэннэр,
Оо, баҕа санааны ситтилер!

Бу дьолу, соргуну, доботтоор,
Дьолун аат дойдуга төнүннэ!
Дьэ, аны кэлиэххит, ыалдьыттар,
Төһүбүт төлкөлөөх ТӨЛӨЙГӨ!

Олокоос Баһылай барахсан
Дойдун кэскилин туһугар,
Утуйар уутун да умнан,
Ууга да, уокка да киирдэбэ.

Былааһы өйдөтөн, сымнатан,
Атаһы-дөбөрү да түмэн,
Бар дьонун сомоҕо күүс гынан,
Төлөйү дьэ, Төлөй дэттэбэ.

Бу маннык дьоннордоох буоламмыт,
Инники кэскилбит кэтириир,
Сүрэби, дууһаны үөрдээри,
Дойдубут күннэтэ чэчириир.

Кэнэбэс көлүнэ ыччакка
Үтөкөн ааттара ааттыһа,
Хоһоонго, ырыаба, номоһо
Сиэрдээхтик үйэбэ дуорайыа.

Үтөкөн дойдуттан силистээх
Үрдүккэ талаһар, тардыһар
Кэскиллээх ыччаппыт элбэбэ
Мэлдытин бу миигин сөхтөрөр.

Дьокутаат, баһылык, миниистир
Да буола үүннүлэр ыччаттар,
Улууһу, саханы салайсар
Улуукан эпипиэти сүгэннэр.

Дойдулаах ытык суор мэлдытин
Ахтарын, саныырын кэриэтэ,
Санаанан, үлэнэн, иэйиинэн
Дойдуга эргийэр эбиттэр.

Саталлаах баһылык Лөгөнтөй
Үлэһит дьонугар тирэнэн,
Бар дьонун ыңгыран, өйдөтөн,
Үөһээни былааһы «ээх» дэтэн.

Көр эрэ, киэнг суолу тыргытта,
Таас үөрэх кыһатын дьэндэттэ,
Үйэттэн - үйэбэ дойдуга
Ааттанар суолларын тэлиннэ.

Миитэрэй Күлээйэп Миисэтэ
Миниистир солотун ылынан,
Саханы үүннэрэр, эрчийэр
Күөн күрэс салаатын салайан.

Бииртэн-биир үрдүкү чыпчаалы
Дабайар суоллары тобулан,
Киэнг киэли Аан Ийэ дойдуга
Ааттапта ураанхай саханы!

Билигин үрдүкү Думаҕа
«Саҥа дьон» санаатын хомуйан,
Сардаана киэнг холку куолаһа
Россия эбэбэ дуорайар.

Сахаттан бастакы Ил Дархан
Барыһап Дьөгүөрбүт барахсан
Дойдуга тамайан, хаан тардан,
Көмөтө кэмнэммэт баһырай.

Бу маннык үтөкөн дьоннордоох
Ытык сир - Төлөйүм күннэтэ
Эндирдээх суоллары да солоон,
Сайдара, үүнэрэ кэрэтэ!

Астына көрөбүн дойдубун –
Сайдыыга атыла сүр киэнгин,
Кэскили, үтөнү уһанар
Эрчимнээх үлэһит дьоннорун.

Үйэлээх күөх ньаассын кырдалга
Үөр сэттэ кыталык тайыаба,
Үрдүккэ, үүнүүгэ тардыһа,
Кэлиэбэ көлүнэ солбуһа.

Ханнык да кэм-кэрдии хахсаатын
Дойдубут тулуйуо, унуордуо,
Төлөй диэн син-биир баар буолуоҕа,
Көрөөрүң, чэчири сайдыаҕа!

Төрөөбүт Төлөйүм түөлбэтэ
Төлкөлөөх суолунан иһэбин,
Сайдыыга, үүнүүгэ күннэтэ
Алгыстаах аартыгы тэлэбин!

Эбэрдэлиибит

Күндү кэргэммин, аҕабытын, эһэбитин **ЕГОР ПЕТРОВИЧ ТИМОФЕЕВЫ** 75 сааскын туолбут үбүлүйгүнэн, өр сыллаах үлэн сыаналанан, "Саха Өрөспүүбүлүкэтин доруобуйа харыстабылын туйгуна" бэлиэнэн наҕараадаламмыккынан, "Маарыкчаан" түөлбэттэн Чурапчы нэһилиэтин баһылыгыттан Махтал бэлиэни туппуккунан, ис сүрэхпиттэн итиитик-истинник эбэрдэлиибит!

Барыбытыгар күүс-көмө, сүбэ-ама, өйөбүл буоларын иһин махтанабыт! Эйигин олус таптыбыт, кизэн туттабыт! Үлэбэ дьулуурун үтүө холобур, сирдьит буолар. Баҕарабыт чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, дьоллоох олобу, уһун үйэни!

Кэргэниг Мария Николаевна, оҕолорун, сиэннэрин, хос сиэниг, кийитин уонна күтүөттэрин.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

►Петр Валерьевич Антонов аатыгар 2016 сыллаахха бэриллибит 1219294 нүөмэрдээх байыаннай билиэт сүппүтүнэн, дьингэ суобунан аабыллар.

Кэриэстэбил

Күндү киһибит сырдык мөссүөнэ
мэлдьи тыыннаах буолуоҕа

Төһө даҕаны 2024 сьл биһиги дьыэ кэргэнгэ ыарахан түгэннэри тосхойдор, олох салҕанар. Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, эһэбит, убайбыт **Ордахов Геннадий Спартакович** бу дьыл, сэтінньи 8 күнүгэр орто дойдуга олохтон букатын-наахтык арааһыбыта номнуо биир сыла туолла. Кини 1959 сыллаахха Саккырыыр оройуонун, Баатаҕай нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Дьонно-ро үөрэхтээх үлэһит дьон буолан, оччолорго көһө сылдьан үлэлээн, Чурапчы оройуонугар кэлэн олохсуйбуттара.

Геннадий Чурапчы орто оскуолатын 1976 сыллаахха бүтэрибэтэ. Оччолорго оскуола кэнниттэн производствогота тахсан үлэлээбитэ. Уорҕа учаастагар субан сүөһүлэри көрбүтэ. Үтүө суобастаахтык үлэлээн, «Пятилетка эдэр гвардееһа» буолбута. Салгыы суоппар идэтин баһылаан, өр кэмнэ суоппардаабыта. Үлэлиир кэмнэригэр үтүөкэн дьону В.В. Гуляевы, Н.И. Порядины, Д.Д. Монастыревы уо.д.а. кытта билсэн доҕор-доспута.

Кэргэним ханнык да үлэттэн толлубат этэ. Кыһалҕалаахтарга төһө кыалларынан көмөлөһө сылдьара, көрдөспүт дьонго хаһан да акаастаабытын өйдөөбөппүт. Кинигэ ааҕарын, тэлэбиисэргэ политикаҕа сыһыаннаах биэриилэри көрөрүн олус сөбүлүүрү. Бииргэ төрөөбүт бырааттарын, аймактарын туһунан кэпсээтэҕинэ, сирэйдиин сырдыыра. Аймаҕымсах буолан, ыалдыты - хонһонун хайа да түгэнгэ үөрөкөтө көрсөрө. Онон дьон киниэхэ тардыһара. Уолаттарын олус таптыыра, бары үлэбэ уһуйара. Икки сиэн кыысчааньттан күнэ-ыйа тахсара. Кийиитин оҕотун кэриэстэ ылыммыта. Ону таһынан бииргэ төрөөбүттэрин оҕолоругар эмиэ аҕалыы истинник сыһыаннаһара. Ол иһин бары киниэхэ чугастара.

Бииргэ үөрэммит оҕолорун инники күөҥгэ тутара. Уостан түспэт кэпсээннэрдээх диэн күлэрибит.

Аҕабыт барахсан ыараханньык ыалдьан сытар кэмигэр эмтээбит быраастарыгар Валентина Егоровна Марковаҕа, Екатерина Дмитриевна Адамоваҕа, терапевтической отделение үлэһиттэригэр, Одьулуун балыһатын кэлэктиибигэр барҕа махталбытын тиэрдэбит. Куоракка эмтэнэ сытан, оҕотугар Лилияҕа наһаа махтанара: «Күнү-һүн үлэли-үлэли, түүнүн кэлэн хонсон, миигин атаһар туруорбут - кини», - диирэ.

Күндү киһибитин сүтэрбит ыарахан күннэригэр күүс-көмө буолбут санаспытыгар Анна Иосифовнаҕа, табаарыстарытыгар, Егор Поликарпович Барахсановка, Елизавета Егоровна Марковаҕа, Екатерина Ефимовна Поповаҕа, Екатерина Ньургустановна Козловаҕа, Татьяна Николаевна Оконешиковаҕа, Василий Васильевич Гуляевка, ыкса ыалларбытыгар, гимназия кэлэктиибигэр, түөлбэ салайааччытынан үлэлээбит Мария Федоровна Луковцеваҕа, Толя табаарыстарыгар Афанасий Егорович Лаврентьевка, Кирсан Сивцевкэ уо.д.а. барҕа махталбытын тиэрдэбит.

Кэргэнэ, уола, кийиитэ, сиэннэрэ, бырааттара, аймактара.

Сынналанҕа

Сир аныттан тахсар уу									
		Саамай түргэн-ник сүүрэр	... киһи сыыспат, сылдьар киһи албаһыыр	... тигилэбэ (сир аһа)	Кэбээйи нэһилиэгэ				
	Кытаанах бурдаах кураанах дэхси хонуу	Дүлүгүтү		Эт ... киһи (орто уңуохтаах, этиргэн)					
	Эмискэ үөрүү тосхойуута								
	Монгол бостууга			Ха... (табаны ааҕар кэм)	Куорат аата				
	... хаастаах								
		Кизг онгоһуулаах айан суола							
	... тыалга быраһыллыбат	Хаһа	Хайдах эрэ быырпах иһизин баҕарбыта					Муоста көбүөрэ	
Үүнээйи төрдө					Улуус				
				Мэ	Баттах кырааската				
Бөрүкүтэ суох	... илгэ (арыы-сүөгэй)	... даах киһи	Сирэй көп эттээх сирэ		... сатаан				
				Кыһыы					
Кэрдийинньик	Киһи ты... ох		Тыаһы үтүктэр тыл						
								Албас, хомуһун	
Түүлээн көппөт кус			... сабаттан салбанан						

«Сканворд: тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 13» ылылынна. Хаһыат 43 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. **Туруору:** кубулуйумтуо, Оккуодай, бары, ураа, аһах, Уркуускай, орох, олох, Дуунньа, алыы, дьол, Кыһы. **Сытыары:** Нуорупос, токуккай, ос, уох, куоһур, сордообут, баа, уол, уй, Баанньа, аанньал, тыый, ыы, ойох, харчы.

КУТУРБАН

Тапталлаах уоллара, Хатылыттан төрүттээх **ДЕЛЯЕВ Вячеслав Вячеславович** эдэр сааһыгар соһумардык олохтон туораабытынан, бииргэ үлэлиир кэллиэгэбитигэр, ийэтигэр Анастасия Семеновнаҕа, аҕатыгар Вячеслав Васильевичка, кэргэнигэр, оҕолоругар, бииргэ төрөөбүттэригэр дириг кутурбаммытын тиэрдэбит. **Хатылытааҕы "Ньургунун" уһууаан кэлэктиибэ, профсойууһа.**

Улуус сонуннарын бу сигэнэн киирэн көрүң

"САНА ОЛОХ" хаһыат

Кылаабынай эрдэктэр **ГОРОХОВА Людмила Владимировна**

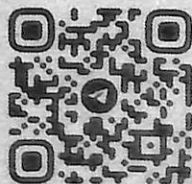
Тэрийээччилэр: СӨ Бырабытыгыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтэ. **Таһаарааччы:** СӨ "Сахабэчээт" ГАУ **Таһаарааччы аадырыһа:** 677000, Дьокуускай к. Орджоникидзе уул. 31, 124 кэб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhaepoch@mail.ru. Российскай Федерация Роскомнадзор СӨ салаалатыгар 2020 с. бос ыйын 3 күнүгэр регистрациаламьыт нүөмэрэ - ПИ №ТУ14-00559.

Эрдээксийэ аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.П.Пинигина, 26 а. Төлөпүүннэригэр: эрдээктэр - 41-332, отделлар - 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Ааптар суругар этилэр санаа редакция позициятыгар мэлдьи сөп түбөһөр буолбатах. Сурукка ыйыллар чакчылар кырдыктаахтарыгар эппиэттэһи ааптар тус бэйэтигэр сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээккэ сакаас № 44 (12023). Кээмэйэ 2 б.л. Ахсаана 830. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэдиэлэбэ биирдэ: бээтинсэбэ тахсар.

Хаһыат 06.11.2025 с. бэчээккэ бэрилиннэ, 07.11.2025 с. таһыста. Дьокуускай к. Вилуйскай переулук, 20 №-дээх дьыстигэр, "Ю.А. Гагарин аатынан Дьокуускайдагы өрөспүүбүлүкэтээти типография" АУО бэчээттэннэ.

@SANAOLON